

Soleiðis avmarkar tú títt CO_2 -útlát

Her eru nøkur góð ráð og vegleiðingar um, hvussu tú í gerandisdegnum kanst avmarka tína orkunýtslu og harvið avmarka útlátið av veðurlagsgassi.

Vegleiðingar og góð ráð til hvussu privati brúkarin kann minka um orkunýtsluna skorta ikki. Serliga nógv er gjørt burtur úr vegleiðingum til brúkarar í okkara grannalondum. Har seta myndugleikar eisini orkuveitararum beinleiðis krøv um, at brúkarar skulu kunnast um, hvussu teir kunnu minka orkunýtsluna.

Nøkur einføld dømi um, hvussu tú "skjótt syftir nakrar seiðir" í gerandisdegnum og harvið skjótt avmarkar orkunýtsluna og minkar títt egna CO_2 -útlát:

- Hygg at orkumerkinum á vøruni, og keyp ta minst orkukrevjandi. Tað kann skjótt gerast dýrari í longdini at keypa eina orkukrevjandi vøru, hóast hon í fyrsti atløgu er bíligari
- Skift vanligu gløðiperurnar út til spariperur
- Lat ikki eltól standa á standby. Summi eltól

Jóhanna Olsen

johanna@us.fo
Umhvørvisstovan

MYND: MARTIN SIRKOVSKI

brúka líka nógva orku, tá tey standa á standby, sum tá tey verða brúkt

- Sløkk løðaran til fartelesonina, tá eingin farteleson er fyri endan. Løðarar til eitt nú fartelesonir brúka streym, um teir standa í stikkkontaktini, hóast eingin telefon er fyri endan á løðaranum. Hetta er óneyðug nýtsla, sum førir til útlát av veðurlagsgassi, uttan er gera nakra nyttu
- Lækka innihitan við einum hitastigi, og tú kanst spara eini 7 % av orkuni
- Drag gardinurnar fyri um kvøldið
- Fyll vaskimaskinu og uppvaskimaskinu heilt, áðrenn tær verða tendraðar
- Vaska klæðir rein við 20 ella 30 stigum, og spar samstundis orku
- Turka klæðini úti heldur enn at brúka turkitrumluna

Effektivisera orkunýtsluna í sethúsum

Stórir móguleikar eru fyri at effektivisera orkunýtsluna í sethúsum og bygningum. Ein stórur partur av føroysku sethúsunum eru ov illa bjálvað, og tí kann orkunýtslan minkast munandi við at bjálva og tætta húsini. Orkunýtslan kann minkast eini 40-50 % við bjálving, tetting o.ø.

Í dag eru nærur eingi krøv til, hvussu hús og bygningar skulu bjálvast, og eitt av tilmælunum í Skjótt syftir seiðir og tunga takið er at gera reglugerð

fyri, hvussu sethús og bygningar skulu bjálvast.

Somuleiðis kunna stórar sparingar fáast við at skifta oljufýrið ella ketilin út. Eldri ketlar og oljufýr hava ofta lágan virknað - kanska bara eini 60-75 % - meðan nýggir ketlar og nýggj oljufýr hava ein virknað uppá millum 90 og 95 %. Sostatt kunnu orkusparingarnar verða eini 30 % við at skifta ketil ella oljufýr. Eisini er umráðandi fyri virknaðin, at brenningin er rætt innstillað. Fyri ketlar og oljufýr við lágum virknað er besta loysnin at skifta til nýggjar, meðan innstilling kann hjálpa í øðrum førum.

Alternativar orkuskipanir, so sum hitapumpur og sólplátur eru móguleikar, sum kunna verða grundarlag undir effektivari orkunýtslu í sethúsum.

Minka útlátið frá ferðsluni

Útlátið frá tí partinum av privatari ferðsluni, tvs. privatbilum, hevur verið støðugt vaksandi seinastu árin, tí støðugt fleiri bilar koyra á føroysku veginum. Ymiskt er, hvussu nógv bilarnir dálka, og tí ber væl til at velja sær ein bil við lágum útlátið. Munurin á einum bili við lágum og høgum útlátið av veðurlagsgassi er rættiliga stórur. Ein økonomiskur bilur dálkar 2-3 ferðir minni enn ein óekonomiskur bilur.

At bilar standa í tómgongd, gagnar ongum. Tvørtúrímóti ber hetta í sær óneyðugt útlát av veðurlagsgassi, samstundis sum tað kostar pening. Tað ber eisini væl til at hava eina orkuvinaliga

Hitatap (kelda: Suni Petersen)

Hitatapið út gjøgnum veggir, tak, gólv og vindeygu er í beinleiðis lutfalli til hitamunin inni og úti:

$$Q = K \cdot A \cdot (t_i - t_o)$$

Q er hitatapið

K er miðal varmaflutningstalið fyri øll húsini. Betri bjálvingin er, minni verður varmaflutningstalið

A er samlaða víddin av útveggum, gólvi og taki

t_i er innihitin

t_o er útihitin

Miðalhitin í Føroyum er uml. 7 °C.

Fyri eini givin hús, eru K og A konstanar. t_o fáa vit einki gjørt við, men t_i kunnu vit ávirka.

Lækka vit miðal innihitan við einum stigi, t.d. úr 21 niður í 20 stig, minkar hitatapið við 7 %:

Miðal hitamunurin inni og úti fer tá úr 14 niður í 13 °C

Prosentvísa minkingin er sostatt $1/14 \cdot 100 = 7,1 \%$

koyriatferð. Verður ferðin sett niður við 10 km/t, minkar orkunýtslan 5 %, og so er umráðandi at koyra við javnari ferð. Tað er orkukrevjandi at økja ferðina og síðani bremsa aftur.

At brúka bilin minni, serliga á teimum stuttu teinum, og heldur brúka felagsferðsluna, vil eisini minka um útlátið frá ferðsluni.

20 % av matvørunum enda í rusksþannini

Kanningar vísa, at tað ikki er óvanligt at eini 20 % av matvørunum, vit keypa, enda í rusksþannini. Hetta svarar til fimta hvønn mjólkakapka, ella at vit fimtu hvørja viku blakaðu allan matin í rusksþannina heldur enn at eta hann. Í Danmark meta tey, at hvør persónur í landinum tveitir 63 kg av mati í rusksþannina árliga.

**„Ein økonomiskur bilur
dálkar 2-3 ferðir minni enn
ein óekonomiskur bilur“**

Burturbeindar matvörur økja um burturkastnøgdirnar, og tær hava eisini við sær økt útlát av veðurlagsgassi. Matvøruframleiðsla er sera orkukrevjandi, og tí fer eisini óneyðug orka til spillis, tá matvörur fara til spillis. Góð planlegging kann verða við til at minka um útlátið av veðurlagsgassi, og so sparir tú eisini pening.

Stórir partur av okkara vørum eru framleiddar í einum øðrum parti av heiminum, og umhvørvisáriníð av vørum, vit brúka, er tí ikki nakað, vit í okkara dagliga nýtslumynstri geva okkum far um. Klædnaframleiðsla, útvinning av metalli og matvøruframleiðsla eru sera orkukrevjandi vinnur.

Fleiri av vørunum, vit innflyta og brúka,

„Kanningar vísa, at tað ikki er óvanligt at 20 % av matvørunum, vit keypa, enda í ruskspannini. Tað svarar til, at vit fimtu hvørja viku blakaðu allan matin í ruskspannina“

MYND: MARTIN SIRKOVSKI

endurspegla ikki tann veruliga umhvørvisliga kostnaðin. Vit keypa vørur, sum vit frammanundan hava nóg mikið av, so sum klæðir, smúkkur og innbúgv fyri lágan kostnað, uttan at geva okkum far um, hvussu nógv orka fer til framleiðsluna av hesum vørum. Tí er eisini neyðugt at avmarka nýtsluna av óneyðugum vørum, hóast minkingin av útlátinum frá framleiðsluni av vørunum er aðrastaðni í heiminum.

Stórt fokus á veðurlagsspurninginum úti í heimi

Gro Harlem Brundtland, fyrrverandi norskur forsetisráðharri, segði á altjóða veðurlagsráðstevnuni Beyond Kyoto - Addressing the Challenges of Climate Change, sum varð hildin í Árhús herfyri, at skulu vit minka útlátið av veðurlagsgassi, eiga vit bæði at hugsa um størri strategiskar avgerðir á politiskum stigi, men eisini smærri einfaldar loysnir í gerandisdegnum.

Gro Harlem Brundtland var forkvinna í nevndini, ið stóð á odda fyri arbeiðinum, sum førði til umhvørvisráðstevnuna í Rio de Janeiro í 1992, og legði lunnar undir altjóða samstarvið á veðurlagsøkinum.

Meðan vit bíða eftir, at politiska skipanin setur tiltøk í verk, ið kunnu minka um útlátið av veðurlagsgassi, kunnu vit sostatt sjálvi seta tiltøk í verk og á tann hátt minka um okkara part av útlátinum.

Veðurlagssáttmálin eisini galdandi fyri Føroyar

Á heimstoppfundinum hjá Sameindu Tjóðum í 1992 í Rio de Janeiro undirskrivaðu 154 statir sonevnda Veðurlagssáttmálan. Føroya Løgting tók í 1993 undir við sáttmálanum. Í sáttmálanum eru m.a. ásetingar um, at londini skulu skráseta útlátið av veðurlagsgassi og minka útlátið. Kyotoprotokollin, sum er liður í at lúka endamálið við Veðurlagssáttmálanum, varð undirskrivað í 1997 og kom í gildi í 2005. Kyotoprotokollin er ikki galdandi í Føroyum.

Um vit samanbera Veðurlagssáttmálan og Kyotoprotokollina við føroyska terminologi, er Veðurlagssáttmálin ein lóg, meðan Kyotoprotokollin er ein kunngerð við heimild í sáttmálanum.

Føroyska útlátið av veðurlagsgassi var í 2007 umleið 11 prosent hægri enn í 1990, og tá tað í altjóða veðurlagshøpi verður tosað um minkingar í útlátinum, verður tosað um minkingar í mun til 1990. So enn er langt á mál.

Burðardygg menning

Burðardygg menning merkir í stuttum ein menning, har tørvurin hjá teimum menniskjum, sum liva á jørðini í dag, kann nøktast uttan at minka um móguleikarnir hjá komandi ættarliðum eisini at nøkta sín tørv.

Hugtakið inniber, at miðast skal móti at loysa umhvørvisligar, búskaparligar og sosialar trupulleikar soleiðis, at hesi øki fella inn í hvørt annað, og at øll uppnáa vælferð uttan at skaða tilfeingið á jørðini.

Á stóru ST-ráðstevnuni í Rio de Janeiro í 1992 varð burðardygg menning sett á altjóða dagskránnu. Hugsjónin um eina alheimsliga burðardyggna menning er ein heimur við búskaparligari framgongd, størri vælferð og øktari umhvørvisvernd. Ein menning, har øll fáa sín part. Eisini tann veiki og fátæki parturin av heiminum. Hóast litlar, eru Føroyar eitt ríkt land og kunnu gera sítt til at fremja eitt burðardygt alheimssamfelag.